

U 1/2014 rd

**Statsrådets skrivelse till riksdagen med anledning av
ett förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv
(direktiv om rättshjälp för frihetsberövade)**

I enlighet med 96 § 2 mom. i grundlagen
översänds till riksdagen Europeiska kommis-
sionens förslag av den 27 november 2013 till
Europaparlamentets och rådets direktiv om
provisorisk rättshjälp för frihetsberövade
misstänkta eller tilltalade och om rättshjälp
inom ramen för förfaranden i samband med
en europeisk arresteringsorder samt en pro-
memoria om förslaget (KOM(2013) 824 slut-
lig).

Helsingfors den 6 februari 2014

Justitieminister *Anna-Maja Henriksson*

Regeringssekreterare Kirta Heine

JUSTITIEMINISTERIET

PROMEMORIA
15.1.2014

EU/2013/1770

FÖRSLAG TILL EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV OM PROVISORISK RÄTTSHJÄLP FÖR FRIHETSBERÖVADE MISSTÄNKTA ELLER TILLTALADE OCH OM RÄTTSHJÄLP INOM RAMEN FÖR FÖRFARANDEN I SAMBAND MED EN EUROPEISK ARRESTERINGSORDER

1 Allmänt

Europeiska kommissionen lade den 27 november 2013 fram ett förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om provisorisk rättshjälp för frihetsberövade misstänkta eller tilltalade och om rättshjälp inom ramen för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (KOM(2013) 824 slutlig).

I direktivet fastställs miniminormer om rätt till provisorisk rättshjälp för frihetsberövade misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden och om rätt till provisorisk rättshjälp och rättshjälp för personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. Miniminormerna ska tillämpas i straffrättsliga förfaranden inom hela Europeiska unionen.

Rådet (rättsliga och inrikes frågor) antog i november 2009 en resolution om en färdplan enligt vilken det ska vidtas åtgärder på EU-nivå för att stärka de i färdplanen angivna processuella rättigheterna för misstänkta eller tilltalade personer i straffrättsliga förfaranden. Det nu aktuella förslaget till direktiv hör till de åtgärder som anges i färdplanen.

I anslutning till förslaget till direktiv finns en rekommendation från kommissionen om rätt till rättshjälp för misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden (C(2013) 8179).

Förslaget till direktiv och anslutande rekommendation utgör en del av kommissionens åtgärdspaket vars syfte är att stärka de rättssäkerhetsgarantier som hänför sig till straffrättsliga förfaranden. De övriga delarna i paketet är ett förslag till direktiv om oskuldspresumtion (KOM(2013) 821 slutlig),

ett förslag till direktiv om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden (KOM(2013) 822 slutlig) samt kommissionens rekommendation gällande misstänkta i en utsatt ställning (C(2013) 8178). Åtgärdspaketet som helhet presenteras i kommissionens meddelande KOM(2013) 820 slutlig.

2 Huvudsakligt innehåll

Det föreslagna direktivet ska tillämpas på frihetsberövade misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden som har rätt till tillgång till försvarare enligt direktiv 2013/48/EU samt på personer som eftersöks inom ramen för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (artikel 2).

Med rättshjälp förstås finansiering och stöd som en medlemsstat beviljar för att säkra ett effektivt utövande av rätten till tillgång till försvarare. Provisorisk rättshjälp är rättshjälp som beviljas en person som är frihetsberövad fram till dess att beslutet om rättshjälp har fattats (artikel 3).

Enligt det föreslagna direktivet ska medlemsstaterna se till att frihetsberövade misstänkta eller tilltalade samt eftersökta personer som är frihetsberövade i den verkställande medlemsstaten har rätt till provisorisk rättshjälp om de så önskar. Provisorisk rättshjälp ska beviljas så snart som möjligt efter frihetsberövandet och under alla omständigheter innan några förhör äger rum. Medlemsstaterna ska se till att provisorisk rättshjälp tillhandahålls i den utsträckning som krävs för ett effektivt utövande av rätten att få tillgång till en försvarare (artikel 4).

Enligt förslaget bör rätten till provisorisk rättshjälp gälla åtminstone till dess att den behöriga myndigheten har fattat ett slutligt beslut om huruvida den misstänkte eller tilltalade är berättigad till rättshjälp. Om ansökan om rättshjälp beviljas upphör rätten till provisorisk rättshjälp när en offentlig försvarare har förordnats. Enligt förslaget får medlemsstaterna i sin nationella lagstiftning föreskriva att kostnaderna för provisorisk rättshjälp kan återkrävas från misstänkta eller tilltalade samt eftersökta personer som inte uppfyller kriterierna för rättshjälp enligt nationell lagstiftning (artikel 4).

Den verkställande medlemsstaten ska se till att en eftersökt person har rätt till rättshjälp från det att han eller hon har gripits i enlighet med en europeisk arresteringsorder och fram till dess att överlämnande sker eller, om inget överlämnande sker, fram till dess att beslutet i frågan om överlämnande har vunnit laga kraft. Förslaget syftar till att ge personer som eftersöks i samband med en europeisk arresteringsorder tillgång till rättshjälp och på så sätt säkerställa att vederbörande har tillgång till försvarare i såväl den verkställande som den utfärdande medlemsstaten. Rätten till rättshjälp kan göras till föremål för en prövning av huruvida den eftersökta verkligen är i behov av rättshjälp och/eller huruvida det ligger i rättvisans intresse att tillhandahålla rättshjälp i enlighet med gällande rättshjälpskriterier i staten i fråga (artikel 5).

Förslaget till direktiv innehåller också en bestämmelse gällande insamling av uppgifter om hur direktivets bestämmelser har tillämpats (artikel 6).

Direktivet bör tillämpas i enlighet med de rättigheter och principer som erkänns i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Europarådets människorättskonvention (skäl 18 i ingressen). I direktivet fastställs minimiregler, som bör tolkas i enlighet med rättspraxis från Europeiska unionens domstol och Europeiska människorättsdomstolen. Direktivet begränsar inte de rättigheter som tryggas i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, Europarådets människorättskonvention eller andra relevanta bestämmelser i internationell rätt eller medlemsstaternas lagstiftning (artikel 7 och skäl 19 i ingressen).

Kommissionens rekommendation om rätt till rättshjälp för misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden som finns i anslutning till förslaget till direktiv syftar till att skapa viss samstämmighet när det gäller bedömningen av vem som har rätt till rättshjälp i medlemsstaterna, samt till att uppmuntra medlemsstaterna att vidta åtgärder för att förbättra rättshjälps tjänsternas och rättshjälpsförvaltningens kvalitet och effektivitet.

3 Konsekvenser för lagstiftningen i Finland

Den nationella lagstiftningen innehåller motsvarande bestämmelser som förslaget till direktiv när det gäller rätten till rättshjälp för misstänkta, åtalade eller anhängna personer under det straffrättsliga förfarandet.

Enligt 2 kap. 1 § 1 mom. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har den som är misstänkt för brott rätt att själv sköta sitt försvar under förundersökningen och rättegången. Enligt 2 mom. kan en försvarare på den misstänktes begäran förordnas för honom eller henne, om 1) han eller hon misstänks eller för honom eller henne yrkas straff för ett brott för vilket det inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i fyra månader, eller för försök till eller delaktighet i sådant brott, eller om 2) han eller hon är anhållen eller häktad.

I 2 kap. 1 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål föreskrivs om en högre skyddsnivå i vissa fall än vad som bestäms i förslaget till direktiv. Enligt momentet ska en försvarare på tjänstens vägnar förordnas för den misstänkte, om 1) den misstänkte inte klarar av att försvara sig själv, 2) den misstänkte är under 18 år och saknar försvarare, om det inte är uppenbart att han eller hon inte behöver en försvarare, 3) den försvarare den misstänkte har valt inte fyller kraven på en försvarare eller inte på ett behörigt sätt kan försvara den misstänkte, eller 4) det finns något annat särskilt skäl till det.

Enligt lagens 2 kap. 4 § kan förordnandena till försvarare också ges retroaktivt så att de gäller nödvändiga åtgärder som redan har vidtagits i målet. Enligt 2 kap. 7 § ska försvararen så snart som möjligt överlägga med huvudmannen och inleda arbetet på hans el-

ler hennes biträdande samt vidta de åtgärder som behövs för att dennes rätt ska kunna tillvaratas.

Om de ovannämnda förutsättningarna för förordnande av en försvarare inte uppfylls, kan personen beviljas rättshjälp under de förutsättningar som bestäms i rättshjälpslagstiftningen.

Enligt 2 § i rättshjälpslagen (257/2002) beviljas rättshjälp personer med hemkommun i Finland samt personer som har hemvist eller är bosatta i någon annan av Europeiska unionens medlemsstater eller i en stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Dessutom beviljas rättshjälp oberoende av de förutsättningar som bestäms ovan, om personens sak behandlas i en finsk domstol eller om det finns särskilda skäl att bevilja rättshjälp. Oberoende av de förutsättningar som bestäms i 1 mom. lämnas sådan juridisk rådgivning som hör till rättshjälpen under de förutsättningar som bestäms i konventionen om internationell rättshjälp (FördrS 47/1988).

Rättslig hjälp kan tillhandahållas redan före det egentliga rättshjälpsbeslutet, eftersom ett rättshjälpsbeslut enligt rättshjälpslagen kan ges också retroaktivt. Enligt lagens 13 § kan rättshjälp beviljas från och med ansökningsdagen eller, när det finns förutsättningar för det, också retroaktivt så att den gäller nödvändiga åtgärder som redan har vidtagits i saken. Om ansökan har gjorts först efter det att ärendet har avgjorts vid domstolen, gäller rättshjälpen dock inte åtgärder som har föregått avgörandet. Rättshjälpen gäller från beviljandet i alla rättsinstanser där ärendet behandlas.

Utöver de ovannämnda lagarna innehåller även förundersökningslagen (805/2011) bestämmelser om den misstänktes rätt att anlita ett biträde vid förundersökningen (4 kap. 10 och 11 §). Vid förundersökningen har en part rätt att anlita ett biträde som parten väljer själv. Innan parten hörs ska han eller hon skriftligen underrättas om denna rätt, om inte ärendet ska behandlas vid summarisk förundersökning. När den som är misstänkt för brott har berövats sin frihet i samband med gripande, anhållande eller häktning ska han eller hon utan dröjsmål skriftligen underrättas om denna rätt. Förundersökningsmyndig-

heten ska också annars se till att en parts rätt att anlita biträde faktiskt tillgodoses när parten önskar det, med hänsyn till de omständigheter som hänför sig till det brott som utreds, utredningen av brottet och personen i fråga.

Enligt 7 kap. 10 § i förundersökningslagen ska den som är misstänkt för brott före förhöret underrättas om sin rätt att låta bli att medverka till utredningen av sitt brott. För den som är misstänkt för brott ska före förhöret specificeras vilken gärning han eller hon är misstänkt för. Samtidigt ska den misstänkte underrättas om sin rätt att anlita biträde vid förundersökningen och om när en försvarare kan förordnas för honom eller henne. Underrättelsen om biträde och försvarare kan utebli, om underrättelsen på grund av de åtgärder som redan vidtagits med stöd av 4 kap. 10 § eller annars är uppenbart onödig.

4 Ålands behörighet

Enligt 27 § 23 punkten i självstyrelselagen för Åland (1144/1991) hör ärenden som gäller rättskipning och förundersökning till rikets behörighet.

5 Förslagets konsekvenser

Syftet med det föreslagna direktivet är att i hela Europeiska unionen fastställa minimiregler om skyddet för de processuella rättigheterna för misstänkta och åtalade eller för personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. Om man kan komma överens om gemensamma miniminormer för de rättigheter som anges i direktivet blir det lättare att tillämpa principen om ömsesidigt erkännande mellan medlemsstaterna.

Förslaget bedöms inte ha några ekonomiska konsekvenser.

6 Rättslig grund

Förslaget bygger på artikel 82.2 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt. Enligt punkt 2 får Europaparlamentet och rådet genom direktiv i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet fastställa minimiregler, om det är nödvändigt för att underlätta

det ömsesidiga erkännandet av domar och rättsliga avgöranden samt polissamarbete och rättsligt samarbete i sådana straffrättsliga frågor som har en gränsöverskridande dimension. I dessa minimiregler ska skillnaderna mellan medlemsstaternas rättsliga traditioner och rättssystem beaktas. Minimireglerna kan bl.a. omfatta personers rättigheter vid det straffrättsliga förfarandet.

7 Subsidiaritetsprincipen

Det straffrättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna baserar sig på ömsesidigt erkännande av beslut och domar, vilket för sin del förutsätter att medlemsstaterna har förtroende för varandras rättssystem. Minimiregler om den åtalades rättigheter behövs för att öka förtroendet mellan medlemsstaterna. Förslagets syfte att öka förtroendet mellan medlemsstaterna kan inte i tillräcklig utsträckning uppnås enbart genom medlemsstaternas egna åtgärder. Förslaget kan således anses stå i samklang med subsidiaritetsprincipen.

8 De övriga medlemsstaternas ståndpunkter

Behandlingen av förslaget till direktiv har ännu inte inletts i rådet.

9 Institutionernas och andra ståndpunkter

Rådet eller parlamentet har ännu inte behandlat förslaget till direktiv. Eftersom rekommendationen har utfärdats av kommis-

sionen och därmed är slutlig, kommer den inte att behandlas i rådet.

10 Behandling av förslaget i Finland och i Europeiska unionen

Förslaget till direktiv har behandlats i ett skriftligt förfarande i sektionen för rättsliga och inrikes frågor (EU 7). Ansvarigt utskott i EP är LIBE-utskottet (medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor).

11 Statsrådets ståndpunkt

Statsrådet förhåller sig i princip positivt till förslaget till direktiv. Genom straffprocessuella rättssäkerhetsgarantier kan man öka medlemsstaternas förtroende för varandras system och därigenom skapa bättre förutsättningar för ömsesidigt erkännande av domar och beslut. Statsrådet förhåller sig positivt till att man på unionsnivå skapar minimiregler som uppfyller de krav på en rättvis rättegång som anges i Europarådets människorättskonvention när det gäller processuella rättssäkerhetsgarantier för personer som är misstänkta eller åtalade i straffrättsligt förfarande samt för personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. Statsrådet understöder också de mål som anges i rekommendationen om rätt till rättshjälp för misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden som finns i anslutning till förslaget till direktiv.

Vissa detaljer i förslagen måste dock ytterligare utvärderas. Strävan vid förhandlingarna bör vara att bestämmelserna blir ändamålsenliga och tillräckligt flexibla.